

ACC. N:R M. 15518: 1-14

Landskap: Västergötland Upptecknare: Axel Johansson, Herid
Härad: Kind Berättare: " " "
Socken: Ö. Frölunda Berättarens yrke: kyrkovaktmästare
Uppteckningsår: 1956 Född år 1902 i Ö. Frölunda

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Åshögstiderna och deras firande. s. 1-14

Upprop 23/11 1956

DE OLIKA ÅRSTIDERNA OCH DERAS FIRANDE

Denna uppteckning om de olika årstidernas firande här på orten, gäller såväl mitt eget hem, som de flesta hem i allmänhet. Några inflyttade från långt avlägsna orter, som alltså skulle ha medfört sig hit sin hemorts seder, har jag ej kunnat uppspåra. Uppteckningen gäller alltså för genomsnittshemmen, det mest gängsne och mest brukliga i dag. Vissa små skiljaktigheter fins givetvis från de olika hemmens sätt att fira årets högtider. En del hem har kanske ett år haft ett påfund men inte funnit det så trevligt, som väntat var, varför denna anordning slopats. Sådant utesluter jag från denna uppteckning, och medtar endast det mest vanliga och mest brukliga.

ADVÄNT Till advent görs inga särskilda förberedelser till vad, som beträffar mat och dryck. Adventsstjärnor synes numera lysa från något fönster i de flesta hem, särskilt från hem där det fins barn. Det fins också hem med ensamt gamla, som också har, men även de, som inte har. Men denna företeelse är dock ganska allmän, men den är också ganska ny för orten. I hem med barn brukar också att tändas adventsljus, 1 första sönd, 2 andra 3 tredje 4 fjärde söndagen. Dessa ljus står i regel i därtill särskilt avsedda stakar, men också i små granar, som ställes på ett bord. Granar är dock inte så vanligt, som

Upprop
22/11 1956
1.

med ljusstakar. Sett från kyrklig synpunkt, är det först söndagen i advent, som skiljer sig något från de andra. Denna söndag brukar i regel att vara ganska välbesökt i kyrkan.

LUCIA. Luciafirandet skiljer sig mycket de olika hemmen emellan. I hem där det fins hemmavarande barn, i första hand halv vuxna flickor vill dessa gärna agera lucior. Luciafirandet är förberett med bak av luciakattor och pepparkakor. Luciadagens morgon bjudes de övriga familjemedlemmarna med detta och kaffe på sängen. Det händer också att de närmaste grannarna blir väckta i arla morgonstund och bjudna på kaffe. I hem med blott gamla eller det endast fins små barn, är luciafirandet på detta sätt ej så vanligt. Där drickes kaffet med detta spæsiella dopp, antingen på morgonen i vanlig tid, eller någon gång under dagen vid vanlig kaffedags. Jag nämnde att det kan skilja på luciafirandet från hem till hem, detta kan jag omtala av egen erfarenhet. Vi hade här i vårt hem en systerdotter, hon var här hos oss ~~XXX~~ från det hon var två år gammal, till hon var tjugo år, undantagandes två år som hon var på folkhögskola. När hon var en tio tolv år började hon att vara lucia här i hemmet. Sedan när hon blev några år äldre, var de ett gäng med flickor, som varje år var ute och var lucior. De var en åtta tio stycken, de var först tillsammans några kvällar

före luciadagen och bakade kaffebrödet och gjorde färdigt sin utstyrel. I första hand skulle de luciadagens morgon, med början kl 4-5 bjuda på kaffe i de respektiva flickornas hem. Den ena flickan var lucia det ena året, men annan ett annat år. Förutom i sina hem bjöd de många andra på kaffe. Det hände ibland att de tänkt att bjuda så många, att tiden på morgonen inte räckte till, det fanns också de, som bad dem om att komma, i detta fall var det äldre personer, som de var bekanta med, som tyckte att det var roligt att se dem, som lucior. Jag minns en gång att jag körde dem med buss, det var på kvällen före luciadagen, de hade då så många ställen att vara på så de måste börja på kvällen. Dessa ställen var belägna en två tre km, härifrån, det ena var ålderdomshemmet. Nu sedan ett par år, har vi inte haft något luciafirande i mitt eget hem, så där tidigt på morgnarna. De senaste åren har det också blivit allt vanligare, med ett mera offentligt luciafirande. Nästan varje förening har numera sin utvalda lucia, varje större plats, publicerar sina kandidater i ortens tidningar och genom omröstning av läsekretsen väljer sin lucia. Jag antar att denna fluga numera surrar i hela Sverige, och inte endast här, det är ju städerna, som varit föregångare till denna modesak. Själv tycker jag att detta gått för långt, visserligen sprider de glädje på ålderdoms-

hem och sjukhusK. Men det fins också mycket osmakligt, bland annat tillvägagångssättet, när de skall väljas. Lussegubbar är också ganska vanligt här, det är barn, som kvällen före luciadagen kletar ned sig med sot m,m, och kläder ut sig till nästan oigenkänlighet. De går sedan ikring till hemmen och tigger gotter, pengar m,m.

JUL. Julens förberedelser av i dag är betydligt mindre än gångna tiderna, dock är de även av i dag ganska omfattande. Den största skillnaden är att inte allt behöver att ~~KÖPAS~~ göras hemma, det måste fins att köpa av alla de olika slag. Men någon jämförelse mellan förr och nu var, var inte menat att denna uppteckning skulle vara. I de hem, som är ägare till ~~XXXXXXXXXXXX~~ till djur slaktas det alltid till jul, i huvudsak grisar. Hemmen skall till alla delar rustas upp, pyn-^{tas} tas och göras fina. Julgran är allmän i varje hem, likaså att julkärvar sättes upp ^{Jul} fåglarna, åtminstone är förhållandet detta på varje lantgård. Vad mat beträffar, är det först och främst dopp i grytan lutfisk och potatis och risgrynsgröt, som är de allmänna rätterna här i varje hem på julafton. Själva firandet av denna högtid, kan givetvis vara varierande, men i huvudsak är det väl lika, att det i första hand skall vara en hemmets högtid. Familjemedlemmar, som borta varande barn, firar om möjligt julen hemma, så är förhållandet med vår fami-
miij. Mina syskon är bosatta i Borås, men om inget särskilt inträffar

kommer de hem till julen, så är också det allmänna förhållandet här. Julafton sedan det egentliga arbetet avbrutits, och när var och en fått tid till att göra sig själv i ordning, blir det samling till dopp i grytan. Sedan klädes julgranen och julklapparna samlas och sedan eftermiddagskaffet druckits, delas julklapparna ut. I de hem där det är barn, som inte är för gamla att tro på tomten, delas klapparna ut av en sådan. På kvällen ätes risgrynsgröt "helst med mandel" lutfisk ~~XXXXXX~~ och potatis, fast i omvänd ordning, mot vad jag nu råke att nämna. Kvällen tillbringas i lugn och ro, öppna julklappar, äta gotter, lyssna på radions önskeprogram "önskeskivorna på gramofon". Det religiösa julfirandet i hemmen tror jag inte förekommer så värst mycke numera, jag har frågat därom, men inte lyckats att uppsåra något särskilt. Givetvis råder en viss skilnad på hemmen i detta fall. Här i socknen fins endast sådana, som bekänner sig till statskyrkan, men även dessa kan ju vara olika religiösa, men några särskilda religiösa seder om julfirandet kan jag inte nämna för julafton. Juldagens morgon är det alltid någon från varje hem, som går till julottan, om sådan förekommer, här är det nämligen julotta vartannat år, julotta det ena året, nyårsot ~~det~~ det andra. Till julottan kommer en del personer som inte går till kyrkan, mer än vid detta tillfälle. Något hem fins

väl kanske också, där ingen av medlemmarna går, men också de, där alla går. Det året ingen julotta är här, åker många till någon grannsocken där sådan finnes. Juldagen brukar för övrigt att tillbringas i hemmet, julkalasen börjar inte förrän tidigast annandagen. Undantag finnes även med detta, närboende släktingar besöker varandra, även andra närmare bekanta familjer. Annandagen börjar livet mer att pulsera ungdomen söker sig ut till nöjestillställningar, mest biografier och danstillställningar. De gamla sedvanliga julkalasen, grannar och byalag emellan är nästan försvunna. Förr var det nämligen så att detta var vanligt med dessa julkalasar, den ena familjen hade sin bjudning den ena dagen den andra en annan. Dessa julkalasar varade alltid till efter trettondags. I en viss mån existerar dessa julkalasar också i dag men inte alls i samma utsträckning.

Nyår. Vad mat och dryck beträffar firas nyårsafton i de flesta hem lika med julafton. Den har dock inte riktigt samma högtidliga prägel över sig, som julafton. Att vaka in det nya året är vanligt, även av äldre. Av de äldre sker det i hemmet, av familjemedlemmarna ensamma eller i sällskap med med några inbjudna. Ungdomen är i regel på någon nöjestillställning av det ena eller andra slaget. Nyårsdagen firas ej på något särskilt sätt, mat och dryck är mest lika, som jul-

dagen. De hem, som haft besök av bortavarande barn, blir nyårsdagen i regel en uppbrottsdag för dem, att återresa till sina respektive platser.

Trettondedagen. Trettondehelgen kallas här sedan gammalt för barnajulen, med detta menas att de då har mera frihet till stöj och lekar och samvaro med sina lekkamrater. De går då till varandra i hemmen ser på varandras julgranar, julklappar m, m, Trettondehelgen kallas också här för lilla julen. Vad, som beträffar mat och dryck är den i stort sett lika med julafton, men den har inte julaftonens högtidliga stämning över sig. Något särskilt firande fins inte då, denna helg är mera fri till vad, som helst. Ofta är familjerna bortbjudna eller har bjudningar själva. Trettondagen brukar högmässan vara i kyrkan kl, 16 alltså vid ljus.

Vårfrudagen. Vårfrudagen firas inte här på orten, på något särskilt sätt mer, än att denna dag skall det bakas vofflor. Denna sed är gammal, men den fins också i dag. Några särskilda förberedelser vad, som beträffar dekorationer av hemmet, matordningar m, m, förekommer ej.

Fastlag. Denna tid märks ej på samma sätt, som den gjorde förr, jag tror ej att den berör människorna på samma sätt, som den gjorde förr. Fastlagstiden var ju då en sorts förberedelsetid till påskhögtiden.

Den äldre tidens ganska många högkyrkliga människor anlade då en annan klädsel. Första söndagen i fastan ansågs, som en stor kyrklig söndag, då inget särskilt världsligt skulle få förekomma, ja i en viss mån betraktades hela fastlagstiden, som sådan. Från kyrklig synpunkt sett betraktas den väl också så i dag, men folket i sin helhet betraktar eller fäster inte samma avseende vid den ~~Nå~~ nu, som då. Fastlags bullar är under denna tid en gängsne sed här på orten. De förtäres, som kaffebröd och som efterrätt med varm mjölk och kanel, som en extra krydda. Denna uppteckning är ju inte avsedd att ^{avse} gammalt och gångna tider, men jag tar mig friheten till att uppteckna en händelse, som jag mins sedan min barndom och, som bevisar de högkyrkliga människornas instälning till fastlagstiden förr och nu. Denna berättelse daterar sig från något av åren under första världskriget. Jag vistades då i mitt föräldrahem, min far var rättare på en mindre herrgård, till denna herrgård hörde ett torp. Denna torpare var inte gift han hade en syster, som hushållade för honom och hon var ganska högkyrkligt inställd. När torparen arbetade på gården brukade hans syster komma till honom med middagsmaten, han brukade att äta denna i mina föräldrars kök. En dag under fastlagstiden, kom hans syster med hans mat, hon var lite försenad, och hade mycket brottom när hon kom. Hon bekla-

gade sin sena ankomst och talade om att hon haft så brått~~ö~~ och så mycket att göra. Tänk att jag hade så brått om att komma hemifrån, så jag var kommen halva vägen hit innan jag såg att jag var kommen ut med ett rött huvudkläde på mig mitt i fastan. Men jag gick genvägen över mossen hit, så det är nog ingen~~en~~, som sett mig förrän jag kom hit. (Huvudklädet skulle under fastlagstiden vara svart).

Fastlagsris är numera en sed att pryda hemmen med, det är björkris som tages in för att grönska och, som tillsättes med ett konstgjort påfågelliknade fjädrar. Detta ris med samma prydnad användes också till påskhögtiden.

Påsk. Till påskhögtiden rustas och putsas i hemmen, det är dock ingen jämförelse med julhögtidens förberedelser. Vad mat beträffar är det mest bak av bröd och småbröd, det går åt mycket av denna vara över de jämförelsevis många helgdagarna. Ägg hör ju också påsken till av denna vara skall det vara mycket till påskaftons kvälsvard. För en tio tjugo år tillbaks förekom det tävlan om vem, som inom en familj kunde äta de flesta äggen, denna sed tror jag mycke lite förekommer numera. Att rita och måla på påskäggen förekommer fortfarande. Förutom förut nämnda fastlagsris, prydes hemmen med påskliljor. Påskeldar är en gammal sed här på orten, det är i regel barnen, som drager tillsammans bråten till dessa eldar. Det är ihuvudsak ris från

nedhuggna trån, som utgör bränslet. Dessa eldar eller denna sed är gammal här på orten, men den är mycket allmän även nu. Vid påskeldarna brukar mycket folk att samlas, de tändes ej förrän efter mörkrets inbrott. Det är mest äldre och barn, som samlas, den mera vuxna ungdomen, åtminstone den dansanta, skall ut på dans. Raketer och små fyrverkeripjäser av skilda slag brännes av. Dessa eldar är om möjligt förlagda på någon höjd, så att de skall synas vida omkring. Mitt eget omdöme om dessa eldar är att det är vackert, en sed och tradition, som är väl värd att bevara. Förutom äggätandet förekommer här inte några särskilda maträtter under påskhögtiden.

Valborgsmässoafton. Valborgsmässofirandet märks ej mycket av här på orten, jag skulle tro att det är lika dant överalt på den rena landsbygden. I hemmen görs inga särskilda förberedelser till denna helg. Något offentligt valborgsmässofirande, kan jag ej erinra mig att det har förekommit här, i varje fall är det inte brukligt. En del ungdomsgrupper brukar att vara tillsammans för att fira valborgsmässoafton., mest de, som har tagit studenten, men detta sker i deras hem. I Kalvsjöholm en grannsocken till Frölunda, brukar sångkören därstädes att anordna en valborgsmässoeld. Denna eld är alltid förlagd till en plats, som kallas för "Kalvs Krona" en stor höjd invid kalvsjön. De

brukar alltså där att sjunga in våren. Jag körde dit en gång, med sådana, som av sångkören var inbjudna. Sångkören och dessa var sedan på en av körmedlemmarnas hem, för att dricka kaffe och sjunga. Men om detta är vanligt varje år, att de efteråt samlas i någon av körmedlemmarnas hem vet jag ej.

I:sta Maj. Denna högtidsdag märks ej heller mycket av här, förutom att alla anställda inte arbetar. Denna plats är ju ej så stor så att några anordnade demonstrationer förekommer. Svenljunga är den närmsta plats härifrån ~~XXXX~~, som någon demonstration förekommer. En del åker någon gång dit för att delta, likaså till Borås. Som vilodag har denna arbetarnas högtidsdag inte helt slagit igenom här på orten. De flesta arbetarna håller väl denna dag, som sin högtidsdag och firar den. Men det fins många arbetare, som åt sig själva utför småarbeten. Om det är brått med vårarbetet, fins det många jordbrukare, som fortsätter med sitt vårarbete likadant, som andra dagar. Men det fins också de, som inte gör det. Att dricka mäg i benen, är också vanligt denna dag, denna mäg är till övervägande del i form av äggtoddy.

Pingst. Pingsthögtiden är i jämnförelse med jul och påsk, ej så mycket en hemmens högtid. Denna högtid vill jag själv kalla för en naturens högtid. Några särskilda förberedelser i hemmen, vad, som bekommer mat och dryck göres inte här. Det fins inte några speciella fall av vissa maträtter, för denna högtid här på orten. Om pingsten kommer x

eller rättare sagt infaller sent, så att naturen har ~~en~~ börjat att grönska och de tidiga blommorna att slå ut, då är det detta, som ger mest stämning av denna högtid.

Midsommar. Till midsommar prydes hemmen med löv och av de vilda blommorna från naturens rika flora. Lövet tages mest från ek och björk. Någon annan prydnad av hemmet förekommer ej, ej heller några speciella maträtter. Den gamla vackra seden att kläda majstång, har de senaste åren, åter påbörjats. Denna sed har varit utdöd i många år, men ser ut att återuppleva. Förr var det så att de olika byalagena ungdom, hade en bestämd plats där majstången restes, och runt denna trådtes sedan dansen hela midsommarnatten. Men det var inte endast ungdom, som samlades kring denna lövade och blomsterprydda majstång. De äldre var också med, de ville se om ungdomen hade vansläktats från deras egen tid, om de kunde dansa lika bra, som de själva kunnat en gång. Så allmänt, som förr är inte midsommarfirandet ~~nu~~ nu ikring en lövad stång. Men här fins några gårdar, som har återupptagit seden. Sedan i våras fins här i Frölunda en hembygdsförening, inom parantes sagt tillhör jag denna förenings styrelse. Föreningens ordf, är en av dem, som på sin gård, sedan några år tillbaks återupptagit seden med majstång. På denna gård hade hembygdsf, midsommarafton en fäst, det

var mäst äldre och barn, som kom och bland annat dansade kring majstängen. Hembygdsf, har förvärvat och skall vårda en 1700 tals gård, det är föreningens mening att i fortsättningen ha midsommarfästerna där. Till dessa fäster skall då höra en majstång, med dans runt denna till fiolmusik. Den "dansanta" vuxna ungdomens midsommarfirande sker vid någon offentlig dansplats. Något särskilt religiöst firande förekommer ej om midsommar. Kyrkan brukar dock att klädas med björkar och med löv från lönnar. Men kyrkan är detta till trots, inte mycke besökt under midsommarhelgen. Som helhet om midsommarfirandet kan väl sägas, att om vädret är vackert, sker det mäst ute i naturen.

Allhelgonadagen. Denna helgdag präglas mäst av "gravsmyckningen" hedrandet av de bortgångnas minnen. Detta är dock en ganska ny företeelse här på orten, kanske mäst beroende av det mera allmänna välståndet nu mot förr. Med min befattning, som kyrkovaktmästare och kyrkogårdsföreståndare, har jag sett hur ofantligt denna sed har ändrat sig de senaste 15-18 åren. De första åren, som jag hade denna befattning, var det blott ett fåtal, som smyckade sina gravar till denna dag. Några fler var det, som med granris smyckade sina gravar till jul. Nu smyckar nästan alla sina gravar med granris och vinterkransar till allhelgonadagen. Jag tror ej att jag överdriver om jag säger att

det är 100 nu mot 10 förr. De senaste årens allhelgona firande, har väl också fått en annan prägel över sig, sedan den blivit dubbelhäg. Mårten. Om denna helg har jag inte mycket att förtälja, av den enkla orsak att den firas inte här. Jag vet ej hur stora delar av vårt land, som den omfattar, men jag föreställer mig att det är blott Skåne och södra Halland. De senaste åren har det varit en del, som fött upp sig några gäss eller köpt sig en gås. Men om de speciellt har ätit dessa mårtensdagen vet jag ej. I varje fall tror jag ej att det sker eller kan betraktas, som något allmänt för trakten här.

Med detta har jag alltså besvarat de olika högtidernas firande här på orten. Jag har försökt att göra det så gott, som jag både minnes och kan. Utöver vad jag har nämnt i min uppteckning, fins givetvis en del speciella fall. Att i detalj kunna ~~XXXXX~~ nämna dessa blev väl alltför omfattande. Det är alltså mera genomsnittligt sett, de mest vanliga och brukliga sederna vid årets olika högtider, som jag har upptecknat.